

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ



دانشگاه آزاد اسلامی
واحد تهران مرکزی

دانشکده مدیریت – گروه مدیریت بازرگانی

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد (M.A)
گرایش: مالی

عنوان :

بررسی موانع رشد بانکداری اسلامی در ایران

استاد راهنما :

جناب دکتر محمد جواد محمودی

استاد مشاور :

جناب دکتر علی بازایی

پژوهشگر :

سعید کلهری

تابستان ۱۳۹۱



ISLAMIC AZAD UNIVERSITY

Central Tehran Branch

Faculty Of management -Department of Business Management

**"M . A" Thesis
On Financial**

**Subject:
Studying the impediments of the growth
of Islamic banking system of Iran**

**Advisor:
Mohammad javad mahmodi**

**Reader:
Ali bazaei**

**By:
Saeed kalhory**

summer 2012

تشکر و قدردانی :

از مساعدت ها و راهنمایی های استادان محترم از جمله، جناب دکتر محمد جواد محمودی به عنوان استاد راهنما و آقای دکتر علی بازایی به عنوان استاد مشاور و کلیه عزیزانی که در دانشگاه و نظام بانکداری ، به نحوی شرایطی را فراهم نموده اند تا این پژوهش به اتمام برسد سپاسگزاری می نمایم، همچنین از خانواده عزیزم که در طول مدت تحصیل و تهیه رساله زحمات زیادی را متحمل شده اند قدردانی نموده و از خداوند بزرگ سلامت و موفقیت آنها را خواستار میباشم.

تقدیم به پدر و مادر عزیزم

خدای را بسی شاکرم که از روی کرم پدر و مادری فداکار نصیبم ساخته تا در سایه درخت پر بار وجودشان بیاسایم و از ریشه آنها شاخ و برگ بگیرم و از سایه وجودشان در راه کسب علم و دانش تلاش نمایم .
والدینی که بودنشان تاج افتخاری است بر سرم و نامشان دلیلی است بر بودنم چرا که این دو وجود پس از پروردگار مایه هستی ام بوده اند دستم را گرفتند و راه رفتن را در این وادی زندگی پر از فراز و نشیب آموختند.

آموزگارانی که برایم زندگی؛ بودن و انسان بودن را معنا کردند
حال این برگ سبزی است تحفه درویش تقدیم آنان....

فهرست مطالب

عنوان	
چکیده	۱
مقدمه	۲
فصل اول: کلیات طرح	۳
مقدمه	۴
۱-۱ بیان مسأله تحقیق	۵
۲-۱ اهمیت و ضرورت موضوع تحقیق	۶
۳-۱ اهداف تحقیق	۷
۴-۱ چارچوب نظری و مدل تحلیلی تحقیق	۷
۵-۱ روش تحقیق	۱۰
۶-۱ قلمرو تحقیق	۱۰
۷-۱ جامعه آماری	۱۱
۸-۱ نمونه، روش نمونه گیری و تعیین حجم نمونه	۱۱
۹-۱ ابزارهای گردآوری اطلاعات	۱۱
۱۰-۱ روش تجزیه و تحلیل داده	۱۲
۱۱-۱ محدودیتهای تحقیق	۱۲
۱۲-۱ تعاریف متغیرها و اطلاعات به کار رفته در تحقیق	۱۳
فصل دوم : مطالعات نظری	۱۵
مقدمه	۱۶
۲-۱ بانک	۱۷
۲-۲ نقش بانک در اقتصاد	۱۸
۳-۲ چگونگی ورود موسسات غربی به دنیای اسلام	۱۵
۴-۲ بانکداری در ایران	۱۹
۵-۲ بانک و ربا	۲۰
۶-۲ شبهات ربا	۲۱
۱-۶-۲ اختصاص ربا به زیاده فاحش	۲۱
۲-۶-۲ اختصاص ربا به زیاده در قرض های مصرفی	۲۲

۲۳	۷-۲ بهره و نقاط ضعف آن
۲۵	۸-۲ بانکداری اسلامی
۲۶	۹-۲ مهندسی و ابزارهای مالی اسلامی
۲۷	۱-۹-۲ اصول زیربنایی سیستم مالی
۲۷	۲-۹-۲ انواع عقود اسلامی
۲۷	۱-۲-۹-۲ قرض الحسنه
۲۹	۲-۲-۹-۲ عقود مشارکتی
۳۲	۳-۲-۹-۲ عقود مبادله ای
۳۴	۴-۲-۹-۲ سرمایه گذاری مستقیم
۳۵	۳-۹-۲ ارتباط بین توسعه ابزارهای مالی و توسعه اقتصادی
۳۶	۴-۹-۲ تبدیل به اوراق بهادار کردن داراییها
۳۶	۱-۴-۹-۲ صکوک
۳۹	۱۰-۲ چهار چوب ساختاری مطلوب
۴۰	۱-۱۰-۲ شرایط اقتصادی کشور
۴۱	۲-۱۰-۲ ایجاد بازار سرمایه و بازار پول مناسب
۴۲	۳-۱۰-۲ دلایل ساختاری برای عدم مشارکت در سود و زیان
۵۰	۱-۳-۱۰-۲ انتخاب بد
۵۰	۲-۳-۱۰-۲ مخاطرات اخلاقی
۵۲	۱۱-۲ مفهوم استقلال و انواع آن در بانک های مرکزی
۵۲	۱-۱۱-۲ مباحث نظری
۵۳	۲-۱۱-۲ جنبه های علمی موضوع
۵۳	۳-۱۱-۲ اهداف بانک مرکزی مستقل
۵۴	۴-۱۱-۲ محدودیت اعطای وام به دولت
۵۴	۵-۱۱-۲ محدودیت استفاده از ابزارهای سیاست پولی
۵۵	۶-۱۱-۲ پدیده تورم و استقلال بانک مرکزی
۵۵	۷-۱۱-۲ نظام هدف گذاری تورم
۵۶	۸-۱۱-۲ بررسی معیارهای کمی در استقلال بانک مرکزی
۵۷	۹-۱۱-۲ مالکیت و اداره بانک ها
۵۷	۱۰-۱۱-۲ تسهیلات تکلیفی و تبصره ای

۵۸ ۱۱-۱-۲ توزیع بخشی اعتبارات و سیاست های تکلیفی نرخ سود
۵۹ ۱۲-۲ چهارچوب نظارت
۶۰ ۱-۱۲-۲ نظارت شرعی
۶۱ ۲-۱۲-۲ صوری بودن برخی معاملات
۶۱ ۳-۱۲-۲ نظارت بانک مرکزی
۶۲ ۱۳-۲ چارچوب قانونی مناسب
۶۴ ۱-۱۳-۲ تعدد قوانین
۶۴ ۲-۱۳-۲ ملاحظات فقهی و شرعی
۶۵ ۳-۱۳-۲ پیچیده بودن قوانین و مقررات
۶۵ ۴-۱۳-۲ شبه ربوی بودن معاملات بانکی
۶۶ ۵-۱۳-۲ شفافیت
۶۷ ۱۴-۲ مشکلات عملیاتی
۶۷ ۱-۱۴-۲ عدم اجرای مشارکت در سود و زیان
۶۸ ۲-۱۴-۲ الگوهای حسابداری
۶۸ ۳-۱۴-۲ جریمه و خسارت تأخیر تأدیه
۶۹ ۴-۱۴-۲ حاکمیت شرکتی
۶۹ ۵-۱۴-۲ مدیریت ریسک و مدیریت نقدینگی
۷۰ ۶-۱۴-۲ آموزش، تحقیق و توسعه
۷۱ ۱۵-۲ پیشینه تحقیق
۷۶ فصل سوم: روش تحقیق
۷۷ مقدمه
۷۸ ۱-۳ روش تحقیق
۸۱ ۳-۲ جامعه آماری تحقیق
۸۲ ۳-۳ نمونه آماری و روش اندازه گیری
۸۲ ۴-۳ ابزار جمع آوری اطلاعات
۸۳ ۱-۴-۳ روش پرسشنامه
۸۳ ۲-۴-۳ مطالعات کتابخانه ای
۸۴ ۳-۴-۳ مصاحبه

۸۵ فرضیه تحقیق	۵-۳
۸۵ متغیرهای تحقیق	۶-۳
۸۶ مدل تحقیق	۷-۳
۸۸ روایی(اعتبار) و پایایی(اعتماد)	۸-۳
۹۰ روش تجزیه و تحلیل داده	۹-۳
۹۰ آزمونهای مورد استفاده در تحقیق	۱-۹-۳
۹۳ نرم افزارهای بکار گرفته شده در تحقیق	۲-۹-۳
۹۴ فصل چهارم: تجزیه و تحلیل یافته ها	
۹۵ مقدمه	
۹۶ آمار توصیفی و آمار استنباطی	۱-۴
۹۸ توزیع جامعه آماری بر حسب سن افراد	۲-۴
۹۸ توزیع جامعه آماری بر حسب سابقه کار	۳-۴
۹۹ توزیع جامعه آماری بر حسب جنسیت	۴-۴
۹۹ توزیع جامعه آماری بر حسب پست سازمانی	۵-۴
۱۰۰ توزیع جامعه آماری بر حسب سطح تحصیلات	۶-۴
۱۰۰ سوالات	۷-۴
۱۱۰ فرضیه آماری و پژوهشی	۸-۴
۱۱۰ تجزیه و تحلیل و آزمون فرضیه اول	۹-۴
۱۱۱ تجزیه و تحلیل و آزمون فرضیه دوم	۱۰-۴
۱۱۲ تجزیه و تحلیل و آزمون فرضیه سوم	۱۱-۴
۱۱۳ تجزیه و تحلیل و آزمون فرضیه چهارم	۱۲-۴
۱۱۴ تجزیه و تحلیل و آزمون فرضیه پنجم	۱۳-۴
۱۱۵ تجزیه و تحلیل و آزمون فرضیه ششم	۱۴-۴
۱۱۷ آزمون فریدمن	۱۵-۴
۱۱۸ فصل پنجم: نتیجه گیری و پیشنهادات	
۱۱۹ مقدمه	
۱۱۹ نتیجه گیری	۵-۱
۱۱۹ فرضیه اول	۵-۱-۱
۱۲۰ فرضیه دوم	۲-۱-۵

۱۲۱ ۳-۱-۵ فرضیه سوم
۱۲۱ ۴-۱-۵ فرضیه چهارم
۱۲۲ ۵-۱-۵ فرضیه پنجم
۱۲۳ ۶-۱-۵ فرضیه ششم
۱۲۴ ۲-۵ پیشنهادات حاصل از تحقیق
۱۲۶ ۳-۵ پیشنهادات جانبی
۱۲۷ ۴-۵ پیشنهادات برای تحقیقات آتی
۱۲۸ ضمائم و پیوستها
۱۲۹ پیوست الف: پرسشنامه
۱۳۲ پیوست ب: نتایج حاصل از روش دلفی
۱۳۳ منابع
۱۳۴ منابع فارسی
۱۳۶ منابع انگلیسی
۱۳۸ چکیده انگلیسی

فهرست جدول ها

جدول ۱-۲: انواع صکوک	۳۷
جدول ۲-۲: ویژگی های انواع نظام بانکداری	۴۶
جدول ۱-۳: نتایج آلفای کرونباخ	۸۹
جدول ۱-۴: پرسشهای هر فرضیه	۹۷
جدول ۲-۴: توزیع جامعه آماری بر حسب سن افراد	۹۸
جدول ۳-۴: توزیع جامعه آماری بر حسب سابقه کار	۹۸
جدول ۴-۴: توزیع جامعه آماری بر حسب جنسیت	۹۹
جدول ۵-۳: توزیع جامعه آماری بر حسب پست سازمانی	۹۹
جدول ۶-۴: توزیع جامعه آماری بر حسب سطح تحصیلات	۱۰۰
جدول ۷-۴: سؤال ۱	۱۰۰
جدول ۸-۴: سؤال ۲	۱۰۱
جدول ۹-۴: سؤال ۳	۱۰۱
جدول ۱۰-۴: سؤال ۴	۱۰۲
جدول ۱۱-۴: سؤال ۵	۱۰۲
جدول ۱۲-۴: سؤال ۶	۱۰۳
جدول ۱۳-۴: سؤال ۷	۱۰۳
جدول ۱۴-۴: سؤال ۸	۱۰۴
جدول ۱۵-۴: سؤال ۹	۱۰۴
جدول ۱۶-۴: سؤال ۱۰	۱۰۵
جدول ۱۷-۴: سؤال ۱۱	۱۰۵
جدول ۱۸-۴: سؤال ۱۲	۱۰۶
جدول ۱۹-۴: سؤال ۱۳	۱۰۶
جدول ۲۰-۴: سؤال ۱۴	۱۰۷
جدول ۲۱-۴: سؤال ۱۵	۱۰۷
جدول ۲۲-۴: سؤال ۱۶	۱۰۸
جدول ۲۳-۴: سؤال ۱۷	۱۰۸
جدول ۲۴-۴: سؤال ۱۸	۱۰۹
جدول ۲۵-۴: سؤال ۱۹	۱۰۹

- جدول شماره ۴-۲۶-۱ و ۴-۲۶-۲ آزمون فرضیه اول ۱۱۱
- جدول شماره ۴-۲۷-۱ و ۴-۲۷-۲ آزمون فرضیه دوم ۱۱۲
- جدول شماره ۴-۲۸-۱ و ۴-۲۸-۲ آزمون فرضیه سوم ۱۱۳
- جدول شماره ۴-۲۹-۱ و ۴-۲۹-۲ آزمون فرضیه چهارم ۱۱۴
- جدول شماره ۴-۳۰-۱ و ۴-۳۰-۲ آزمون فرضیه پنجم ۱۱۵
- جدول شماره ۴-۳۱-۱ و ۴-۳۱-۲ آزمون فرضیه ششم ۱۱۶
- جدول شماره ۴-۳۲ آزمون فریدمن ۱۱۷
- جدول شماره ب-۱ نتایج حاصل از روش دلفی ۱۳۲

فهرست نمودارها

۹۸	نمودار ۲-۴: توزیع جامعه آماری بر حسب سن افراد
۹۸	نمودار ۳-۴: توزیع جامعه آماری بر حسب سابقه کار
۹۹	نمودار ۴-۴: توزیع جامعه آماری بر حسب جنسیت
۹۹	نمودار ۵-۳: توزیع جامعه آماری بر حسب پست سازمانی
۱۰۰	نمودار ۶-۴: توزیع جامعه آماری بر حسب سطح تحصیلات
۱۰۰	نمودار ۷-۴: سؤال ۱
۱۰۱	نمودار ۸-۴: سؤال ۲
۱۰۱	نمودار ۹-۴: سؤال ۳
۱۰۲	نمودار ۱۰-۴: سؤال ۴
۱۰۲	نمودار ۱۱-۴: سؤال ۵
۱۰۳	نمودار ۱۲-۴: سؤال ۶
۱۰۳	نمودار ۱۳-۴: سؤال ۷
۱۰۴	نمودار ۱۴-۴: سؤال ۸
۱۰۴	نمودار ۱۵-۴: سؤال ۹
۱۰۵	نمودار ۱۶-۴: سؤال ۱۰
۱۰۵	نمودار ۱۷-۴: سؤال ۱۱
۱۰۶	نمودار ۱۸-۴: سؤال ۱۲
۱۰۶	نمودار ۱۹-۴: سؤال ۱۳
۱۰۷	نمودار ۲۰-۴: سؤال ۱۴
۱۰۷	نمودار ۲۱-۴: سؤال ۱۵
۱۰۸	نمودار ۲۲-۴: سؤال ۱۶
۱۰۸	نمودار ۲۳-۴: سؤال ۱۷
۱۰۹	نمودار ۲۴-۴: سؤال ۱۸
۱۰۹	نمودار ۲۵-۴: سؤال ۱۹

فهرست شکل ها

شکل ۱-۱: مدل تحقیق ۹

چکیده پایان نامه (شامل خلاصه، اهداف، روش های اجرا و نتایج به دست آمده):

وجود یک سیستم مالی منظم و کارآمد باعث می شود که پس اندازها به مطلوبترین پروژه ها جریان یابد. در بازارهای مالی توسعه یافته به دلیل تنوع موسسات و ابزارهای مالی مورد استفاده، سیستم مالی کارآمدی دارند. از طرف دیگر مطالعات نشان می دهد که تفاوت بین کشورهای توسعه یافته و توسعه نیافته در وجود بازارهای مالی توسعه یافته است. بنابراین به نظر می رسد بررسی موانع رشد نظام بانکداری ایران به عنوان یکی از مهمترین بخشهای مالی ضروری می باشد.

هدف از این تحقیق بررسی موانع رشد نظام بانکداری در ایران می باشد. و همچنین تحقیق فوق پیمایشی یا زمینه یابی است که یکی از طرحهای اساسی این گونه تحقیقات استفاده از روش دلفی است به این نحو که اگر بخواهیم درباره اتفاق نظر یک جمع صاحب نظر در مورد یک مسأله خاص به بررسی بپردازیم از این روش استفاده می کنیم.

نتایج حاصل از روش دلفی در مورد موانع رشد نظام بانکداری ایران به شش بخش تقسیم شد که این موانع عبارتند از: فقدان ساختار مناسب فقدان مهندسی و ابزارهای مالی مناسب، ضعف قوانین و مقررات، ضعف نظارت، عدم استقلال بانک مرکزی و مشکلات عملیاتی.

در این تحقیق نظام بانکداری اسلامی ایران به عنوان متغیر وابسته و شش مورد فوق به عنوان متغیرهای مستقل در نظر گرفته شده. سپس تعدادی پرسشنامه برای آزمون وجود موانع فوق در نظام بانکداری در بین کارشناسان و مدیران و خبرگان نظام بانکی منتشر شدو در نهایت با استفاده از آزمون t تمامی شش فرضیه فوق مورد تأیید قرار گرفت.

مقدمه:

بانک ها به عنوان موسسات مالی در یک جامعه نقش تعیین کننده ای را در گردش پول و ثروت دارند و از جایگاه ویژه ای در اقتصاد هر کشوری برخوردارند. فعالیت مثبت و موثر بانکها می تواند در رشد بخشهای اقتصادی و افزایش تولیدات در هر بخش و یا شکوفایی در برخی زمینه های اقتصادی اثرات مهمی را بر جای گذارد. در جهان امروز قسمت عمده مبادلات پولی به وسیله بانکها انجام می پذیرد. اداره امور زندگی مردم و همچنین اداره امور اقتصادی کشورها، مستلزم وجود بانکهاست.

بانکداری و تأمین مالی اسلامی، پدیده ای به نسبت جدیدی است که فقط به چند دهه گذشته باز می گردد با وجود این، در همین مدت زمان کوتاه، این صنعت به رشد سالانه ای بیش از ۱۰ درصد رسیده است. صنعت بانکداری اسلامی فقط محدود به کشورهای اسلامی نشده و در بسیاری از کشورهای جهان مطرح گردیده است لازم به ذکر است در کشور ما قانون بانکداری بدون ربا در سال ۱۳۶۲ مورد تصویب قرار گرفت است.

فصل اول

کلیات طرح

مقدمه:

بانک ها به عنوان موسسات مالی در یک جامعه نقش تعیین کننده ای را در گردش پول و ثروت دارند و از جایگاه ویژه ای در اقتصاد هر کشوری برخوردارند. فعالیت مثبت و موثر بانکها می تواند در رشد بخشهای اقتصادی و افزایش تولیدات در هر بخش و یا شکوفایی دربرخی زمینه های اقتصادی اثرات مهمی را بر جای گذارد. در جهان امروز قسمت عمده مبادلات پولی به وسیله بانکها انجام می پذیرد. اداره امور زندگی مردم و همچنین اداره امور اقتصادی کشورها، مستلزم وجود بانکهاست.

بانکداری و تأمین مالی اسلامی، پدیده ای به نسبت جدیدی است که فقط به چند دهه گذشته باز می گردد با وجود این، در همین مدت زمان کوتاه، این صنعت به رشد سالانه ای بیش از ۱۰ درصد رسیده است. صنعت بانکداری اسلامی فقط محدود به کشورهای اسلامی نشده و در بسیاری از کشورهای جهان مطرح گردیده است لازم به ذکر است در کشور ما قانون بانکداری بدون ربا در سال ۱۳۶۲ مورد تصویب قرار گرفت است.

۱-۱ بیان مسأله تحقیق:

دستیابی به رشد اقتصادی بالا و پایدار همواره مورد نظر برنامه های اقتصادی کشورها بوده است. اثبات وجود رابطه مثبت میان توسعه بازارها و نهادهای مالی و رشد اقتصادی توسط بسیاری از مطالعات، پژوهشگران را بر آن داشته تا عوامل رشد و یا بازدارنده توسعه بازار مالی را بررسی نمایند. در چند دهه اخیر در زمینه تجهیز منابع و اعطای تسهیلات و همچنین ابزارهای سیاست پولی و شیوه های اعمال، اجرا و نظارت بر سیاست ها در جهان به ویژه کشورهای اسلامی، تحولات عمده ای روی داده است (رجایی، ۱۳۸۵، ۳۴۱).

نظام بانکداری یکی از مهمترین بخشهای مالی ایران است. از یکسو در نظام مالی ایران، ابزارهای مالی از تنوع و کارآمدی لازم برخوردار نیستند، لذا عمده وظیفه تجهیز و تخصیص منابع به عهده بانکهاست. از سوی دیگر، به دلیل مشکلات ساختاری بازار سرمایه، داد و ستد دست دوم ابزارهای مالی، مانند اوراق مشارکت، نیز دستخوش نوسانات زیادی است لذا بانکها باید هر دو وظیفه بازار پول و بازار سرمایه را به انجام رسانند، تسهیلات کوتاه مدت و بلند مدت دهند و همچنین در سرمایه گذاریهای عظیم، شرکت کنند. این در حالی است که بدلیل مشکلات و ابهاماتی که همچنان در حوزه تئوریک و نیز اجرایی ابزارهای مالی در بانکداری بدون ربای کشور وجود دارد، نظام بانکداری موجود کشور هنوز نتوانسته نقش و جایگاه مورد انتظار را در نظام مالی کشور ایفا نماید و حتی بررسی نزدیک به سه دهه بانکداری اسلامی در کشور نشان دهنده این موضوع است که چالش ها و مشکلات موجود در مواردی منجر به همگرایی و مشابهت نظام بانکداری بدون ربا در ایران با

نظام بانکداری مبتنی بر بهره‌گردیده است. به عبارت دیگر نظام بانکداری در کشور در مواردی عملکردی شبه‌ریوی داشته است. از این رو می‌توان گفت وضع موجود بانکداری ایران با وضع ایده آل بانکداری اسلامی که در سطح گسترده‌ای در ادبیات نظری و مالیه اسلامی مورد توجه قرار گرفته است، فاصله زیادی دارد و بررسی موانع و چالش‌های موجود و ارائه راه‌هایی که با ساختار پولی و بانکی کشور سازگار باشد، ضروری به نظر می‌رسد.

سوال اصلی تحقیق:

موانع و چالش‌ها در توسعه و گسترش بانکداری اسلامی در ایران چیست؟

۱-۲ اهمیت و ضرورت موضوع تحقیق:

وجود یک سیستم مالی منظم و کارآمد باعث می‌شود که پس‌اندازها به طرف مطلوبترین پروژه‌های سرمایه‌گذاری جریان یابد. بازارهای مالی از یک طرف نیازهای مالی موسسات را تأمین می‌کنند و از طرف دیگر انواع داراییهای مالی را در اختیار پس‌اندازکنندگان قرار می‌دهد. در بازارهای مالی توسعه یافته به دلیل تنوع موسسات و ابزارهای مالی مورد استفاده، سیستم مالی کارآمدی دارند و این در حالی است که نظام مالی کشور ما همانند اکثر کشورهای در حال توسعه مبتنی بر نظام بانک محور است و در نتیجه نظام بانکی با داشتن بیشترین سهم در تأمین مالی جامعه نقش موثری را در توسعه بازارها و نهادهای مالی ایران بازی می‌کند و همچنین اگر این موسسه مالی دارای مشکل و چالشی باشد تبعات منفی بسیاری را به دنبال خواهد داشت. پس می‌توان به طور کلی گفت نظام بانکی کشور ما نقش بسیار